

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ КОНОТАЦІЇ ДІЄСЛІВНИХ КОМПОЗИТІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті досліджено стилістичну складову конотативного компоненту лексичного значення дієслівних композитів у сучасній німецькій мові. Проаналізовано функціонально-стильове забарвлення та експресивно-стилістичний потенціал складних дієслів.

Ключові слова: стилістичні конотації, конотативний компонент лексичного значення, сленг, жаргон, експресивно-стилістичне забарвлення, метафоричне переосмислення.

В статье исследуется функционально-стилистический компонент коннотации лексического значения глагольных композитов современного немецкого языка. Анализируются функционально-стилистическая окрашенность и экспрессивно-стилистический потенциал сложных глаголов.

Ключевые слова: стилистические коннотации, коннотативный компонент лексического значения, сленг, жаргон, экспрессивно-стилистическая окрашенность, метафорическое значение.

The stylistic part of connotative component of the lexical meaning of verbal compounds in modern German is considered in the article. Functional stylistic markening and expressive stylistic potential of compound verbs are analysed.

Key words: stylistic connotations, connotative component of lexical meaning, slang, jargon, expressive stylistic markening, metaphor meaning.

Проблема конотації, набуваючи нової комунікативно-функціональної орієнтації, залишається однією з актуальних у сучасній семасіології й прагматиці, та, незважаючи на значний теоретичний і практичний доробок, суперечливою та дискусійною. Конотація як складний динамічний

феномен мови й мовлення дозволяє визначити всю сукупність співзначень слова.

Питанням дослідження конотативного компоненту лексичного значення мовних одиниць присвячено праці як вітчизняних, так і зарубіжних учених-лінгвістів. Зокрема, ця проблематика є колом наукових інтересів таких учених, як І. В. Арнольд, В. І. Говердовський, М. М. Полюжин, Л. Ф. Омельченко, В. М. Телія, В. А. Заречнева, Л. К. Крайняк та ін..

Вивченню функціонально-стилістичного компонента конотації фразеологічних одиниць сучасної англійської мови присвячено наукову працю О. Ф. Арсентьєвої [1]. В. А. Заречнева дослідила стилістичний потенціал колоквіальних складних дієслів у німецькій мові [2]. Стилістичні конотації композитів з першим дієслівним компонентом у сучасній англійській мові було вивчено Л. К. Крайняк [3].

Актуальність даної проблематики зумовлена необхідністю комплексного вивчення змістових компонентів слова, які збагачують семантичну структуру слова, що сприятиме розкриттю особливостей прагматилістичного потенціалу дієслівних композитів (ДК) сучасної німецької мови у рамках функціональної композитології.

Метою цієї наукової статті є дослідження стилістичних конотацій ДК у сучасній німецькій мові. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних **завдань**:

- здійснити класифікацію ДК сучасної німецької мови за функціонально-стильовим забарвленням;
- проаналізувати ДК різних стилістичних регістрів на тлі оцінних, емотивних та експресивних конотацій.

Мовні одиниці, крім основного значення (денотації), можуть мати додаткові семантико-стилістичні значення, які обмежують можливості вживання лексичних одиниць певними сферами й умовами спілкування.

Зауважимо, що в поданій роботі, вживаючи термін „функціонально-стилістичний компонент“, маємо на увазі услід за Е. Різель, стилістичне значення або забарвлення мовної одиниці [4, с. 29].

Стилістичний компонент виникає на основі постійних асоціацій, пов'язаних з узуальним уживанням слова в мовленнєвих сферах і ситуаціях спілкування. Традиційно мовні засоби, які мають функціонально-стильове забарвлення, поділяють на книжні та розмовні (див. рис. 1).

Рис. 1. Стилістична складова конотативного компоненту лексичного значення мовних одиниць

До *книжних* мовних одиниць належать ті, які зустрічаються переважно у письмовому мовленні (у науковій літературі, публіцистичних творах, офіційно-ділових документах, художній літературі). Вони поділяються, у свою чергу, на:

- загальноживані (їх функціонально-стильове забарвлення з'ясовується при вживанні у побутовій сфері);
- спеціалізовані (поетизми, архаїзми, неологізми тощо).

Розмовні одиниці вживаються переважно у невимушеному побутовому спілкуванні. Серед розмовних одиниць виділяють літературні розмовні та нелітературні розмовні (сленг, жаргон).

Книжна лексика асоціативно пов'язана з нормативним мовленням, тобто літературним стандартом. Загальноновживані книжні одиниці маніфестуються такими ДК: *bewerkstelligen* – „здійснювати“, *bewillkommen* – „вітати“, *fehltreten* – „зробити неправильний крок“, *fernbleiben* – „бути відсутнім“, *festsaugen* – „увіп'ятися (про кліща)“, *frohlocken* – „радіти, торжествувати“, *hochschießen (über die Gefühle)* – „нахлинути (про почуття)“, *kundgeben* – „сповістити“, *kundmachen* – „обнародувати“, *sich niederwerfen* – „впасти ницьма“.

Низка книжних спеціалізованих ДК мають поетичне забарвлення: *lobpreisen* – „співати дифірамби“, *lobsingen* – „славити, прославляти Бога“, *singreden* – „ректи, немов співаючи“, *redsingen* – „співати, немов говорячи“. Слід зауважити, що вищенаведені складні дієслова належать до пасивного словника.

Серед книжних спеціалізованих ДК виділяємо також блок застарілої лексики. Комунікативна спрямованість архаїзмів передбачає створення ускладненого змісту повідомлення, де домінуючим є вираження експресії та скритого підтексту, наприклад: *feilhalten* – „виставляти на продаж“, *frohlocken* – „прославляти Бога“, *niederkommen* – „народжувати“, *schwarz hören* – „відвідувати лекції, не маючи на це права“, *totfallen* – „загинути“, *haushalten* – „хазяйнувати“, *heimführen (ein Mädchen nach Hause)* – „привести дружину додому“, *krummschließen* – „закувати в кайдани (у в'язниці)“. Варто зазначити, що у процесі архаїзації цих композитних утворень спостерігалось стирання денотативного значення лексем. При декодуванні інформації на передній план вийшло їх конотативне сприйняття.

Розмовно-літературна й розмовно-нелітературна лексика відрізняється своїм специфічним експресивно-стилістичним забарвленням та здебільшого негативними емосемами (фамільярності, іронії, несхвалення, лайливості, жарту, зневаги, презирства й т. ін.).

У корпусі ДК сучасної німецької мови широко представлений пласт розмовно-літературної лексики. Цьому пласту характерна експресивна насиченість, яка створюється на основі порівнянь, метафоричних перифраз та експресивної фразеології. Наприклад: **sich schmalmachen** = 1) *sich unbemerkt entfernen* [2, S. 723] – „непомітно віддалитися, зникнути“, 2) *sich fügen (man duckt sich wie ein Hase)* [2, S. 723] – „коритися (порівнюється з втягуванням голови зайця, коли той боїться)“; **donnerkielen** = *schimpfen* [2, S. 169] – „сваритися“; **huckepacken** = *etw. auf den Rücken nehmen* [2, S. 363] – „взяти щось (валізу, вантаж тощо) на спину“; **pflastertreten** = *auf Männerfang ausgehen* [2, S. 607] – „прогулюючись, полювати за чоловіками“.

Зауважимо, що подані вище складні дієслова містять у собі приховане порівняння. Це відіграє значну роль у модифікації їх експресивно-емоційного забарвлення. Процес метафоризації ДК є свідченням їх семантичної ємності та словотвірної активності. Вживання складних дієслів в умовах повсякденного побутового спілкування є широким полем для семантичних спостережень і вивчення механізмів метафоризації.

Словоскладання на прикладі ДК, що поєднується з метафоричним переосмисленням компонентів, які репрезентують складне слово, є досить продуктивним в області розмовної нелітературної лексики, у сфері сленгу та жаргонізмів.

Е. Партрідж виділяє кілька психологічних причин виникнення і вживання сленгу: бажання бути дотепним, здивувати новизною виразу, бажання показати своє зневажливе або байдуже ставлення до предмета висловлювання, пом'якшити або, навпаки, посилити неприємне враження від повідомлення, намагання уникнути заялжених або високопарних виразів, прагнення до фамільярного тону [5, с. 234].

Сленг містить у собі іронічне й навіть презирливе ставлення до предмета, про який ідеться, наприклад: **hochboxen** – „пробитися в житті“,

klugscheißen – „зарозуміло говорити“, **schweinigen** – „розповідати непристойні анекдоти“, **spatengehen** – „справити нужду надворі“, **vollpumpen** – 1) „старанно вчитися“, 2) „напоїти, накачати когось“, **belobhudeln** – „вихваляти“, **beweihräuchern** – „надмірно хвалити“, **versaubeuteln** – „забруднити“.

Іншим сленгізмам, актуалізованим складними дієсловами, властивий влучний гумор, підкреслення безглузлого, смішного а подекуди й огидного боку явищ, емоційно-оцінний елемент іронії та експресивна насиченість. Наприклад: **sich eine Frau schönsaufen** – „напитися так, що навіть негарна жінка буде здаватися гарною“, **sich totsaufen** – „напитися до чортиків“, **festkneipen** – „залишитися в кнайпі та продовжувати пиячити“, **sich beschweinigen** – „набратися як свиня мулу“.

Серед сленгових ДК сучасної німецької мови є чимало лексичних одиниць, яким притаманний вульгарний відтінок і які використовуються лише з метою надання мовленню грубо-фамільярного або презирливо-іронічного тону. Наприклад: **hochpuffen**. – *etw. übertrieben darstellen, übermäßig loben*; **sich vollpissen** – *sich töricht, ungeschickt benehmen*; **vollspucken** – *koitieren (vom Mann gesagt)*; **blickvögeln** – *lüsterne Blicke werfen*; **kunstseichen** – *ein Fachgespräch über die Kunst führen*; **piepstengeln** – *koitieren*; **puffmachen** – *koitieren*. Відзначимо, що наведені вище дієслівні композити-сленгізми характеризуються негативним ставленням до референта, грубувато-цинічною або подекуди й грубою експресивністю, презирливо-зневажливою образністю.

Значна частина досліджуваних ДК широко вживається в узуально-мовленнєвому стилі у випадках, коли мовець намагається передати різні емоційно-оцінні конотації та чуттєво-образні нашарування, наприклад: **fettmachen** = 1) *schwängern* [2, S. 231] – „зробити грубою, зробити дитину“; 2) *sich ~ = prahlen* [2, S. 231] – „чванитися“; **niederknallen** – *[kaltblütig] auf jmdn., der wehrlos ist, schießen, so dass er [tot] zu Boden stürzt*

[2, S. 572] – „холоднокрівно вбити“. Усі сленгізми відзначаються особливим співвідношенням предметно-логічного значення й емоційного забарвлення, тобто великою питомою вагою останнього.

На відміну від сленгу, дієслівні композити-жаргонізми не представлені широко. Конотація жаргоністичності має обмежений соціальний характер. Їх типовою рисою є професійна детермінованість. Зазвичай вони набувають негативного експресивно - оцінного забарвлення: *dichtmachen* (Sport Jargon) – *die eigene Abwehr so verstärken, dass der Gegner sie nicht überwinden kann* [1] – (спорт. жарг.) „посилити оборону“; *hochjagen* (Jargon) – *(einen Motor) plötzlich auf sehr hohe Drehzahlen bringen kann* [1] – (жарг.) „швидко додати газу“; *hochnehmen* (Jargon) – *einen Verbrecher o. Ä. fassen und verhaften kann* [2, S. 354] – (жарг.) „накрити, заарештувати злодія“.

Зауважимо, що експресивність та етико-стилістична зниженість складних дієслів-жаргонізмів досягається подекуди за рахунок валентних норм поєднання структурних компонентів, а інколи за рахунок семантичного ускладнення словотвірного акту метафоричними переносами значення складників дієслівних композитів.

Стилістичне забарвлення деяких ДК часто є двоплановим, тобто воно вказує не тільки на сферу їх уживання, але й на емоційно-експресивний та оцінний характер. Так, складні дієслова *breittreten* – „розповідати з надмірними подробицями“, *breitwalzen* – „розповідати одне й те ж саме“, *sich dicktun* – „вихвалятися, чванитися“, *dummsülzen* – „розповідати нісенітницю, плести щось дурне“, *vollpumpen* – „напоїти, накачати когось“, *sich volltanken* – „нажертися“ належать до розмовних одиниць та виражають зневажливе ставлення.

Підсумовуючи сказане вище, можна зробити висновок, що стилістичний компонент володіє інформацією про сферу застосування лексичних одиниць, він орієнтований не на характеристику по

відношенню до позначуваного ним явища, а на комунікативну ситуацію. Стилiстичне забарвлення лексичних одиниць залежить вiд умов акту комунікації і ставлення мовця до предмета мовлення, обставин комунікації та співбесiдників.

Подальші дослідження цієї проблематики варто було б провести, аналізуючи зв'язок динаміки стилістичного компоненту конотативного значення ДК з прагматикою тексту (дискурсу) та психологічними особливостями мовної особистості.

Література

1. Арсентьева Е. Ф. Фразеология и фразеогрaфия в сопоставительном аспекте (на материале русского и английского языков) / Арсентьева Е. Ф. / Казан. гос. ун-т, филол. фак. ; науч. ред. Э. А. Балалыкина. – Казань : Казан. гос. ун-т, 2006. – 172 с.
2. Заречнева В. А. Коллоквиальные сложные глаголы в современном немецком языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки“ / В. А. Заречнева. – М., 1981. – 16 с.
3. Крайняк Л. К. Композити з першим дієслівним компонентом у сучасній англійській мові : семантико- когнітивний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Крайняк Людмила Костянтинівна. – К., 2001. – 246 с.
4. Ризель Э. Г., Шендельс Е. И. Стилистика немецкого языка / Э. Г. Ризель, Е. И. Шендельс. – М. : Высш. шк., 1975. – 316 с.
5. Partridge E. Slang To-Day and Yesterday / Partridge E. – London : Routledge & Kegan Paul Ltd., 1960. – P. 234.

Лексикографічні джерела

1. Duden. Deutsches Universalwörterbuch, 5. Aufl. Mannheim 2003 [CD – ROM].
2. Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache. – Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1987. – 959 S.